

**ACADEMIA DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI  
INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE ȘI POLITICE**

*Cu titlu de manuscris:*

C.Z.U: 342.7 (043.2)

**CRASNOBAEV ADRIAN**

**PROTECȚIA DREPTULUI FUNDAMENTAL AL OMULUI LA  
UN MEDIU ÎNCONJURĂTOR SĂNĂTOS**

**Specialitatea: 552.01 - Drept constituțional**

**Autoreferatul tezei de doctor în drept**

**Chișinău, 2015**

Teza a fost elaborată în cadrul Centrului Cercetări Juridice a Institutului de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei

**Conducător științific:**

*Smochină Andrei*, doctor habilitat în drept, profesor universitar.

**Referenți oficiali:**

1. *Cârnaț Teodor*, doctor habilitat în drept, profesor universitar

2. *Trofimov Igor*, doctor în drept, conferențiar universitar

**Componenta consiliului științific specializat:**

1. *Costachi Gheorghe*, **președinte**, doctor habilitat în drept, profesor universitar

2. *Guștiuc Andrei*, **secretar științific**, doctor în drept, conferențiar universitar

3. *Guceac Ion*, doctor habilitat în drept, profesor universitar, membru corespondent al AȘM

4. *Zamfir Pavel*, doctor în drept, conferențiar universitar

5. *Belecciu Ștefan*, doctor în drept, conferențiar universitar

Susținerea va avea loc la data de 14 iulie 2015, la ora 9:00, în ședința Consiliului Științific Specializat D18.552.01-09 din cadrul Institutului de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei, mun. Chișinău, bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, nr.1, bir. 408, Republica Moldova, MD-2001.

Teza de doctor și autoreferatul pot fi consultate la Biblioteca Națională a Republicii Moldova, Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan” a Academiei de Științe a Moldovei și pe pagina web a Consiliului Național pentru Acreditare și Atestare ([www.cnaa.acad.md](http://www.cnaa.acad.md)).

Autoreferatul a fost expediat la 11 iunie 2015

**Secretar științific al Consiliului Științific specializat,**

*Guștiuc Andrei*

doctor în drept, conferențiar universitar

\_\_\_\_\_

**Conducător științific,**

*Smochină Andrei*

doctor habilitat în drept, profesor universitar

\_\_\_\_\_

Autor

*Crasnobaev Adrian*

\_\_\_\_\_

© Crasnobaev Adrian, 2015

## REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

**Actualitatea și importanța problemei abordate.** Protecția dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos s-a afirmat după Conferința de la Stockholm din 1972 ca un obiectiv primordial al societății contemporane, datorită faptului că schimbările ce se produc la nivel economic și social, constituie un pericol eminent pentru viața și sănătatea omului, care ulterior generează noi probleme în legătură cu protecția mediului înconjurător, a căror soluționare și susținere financiară este dependentă de starea economică a fiecărui stat în parte.

Respectiv, protecția mediului, are menirea să înlesnească ocrotirea și formarea mediului, să descopere cauzele poluării mediului, să stabilească modalitățile și condițiile prevenirii poluării, reducerii și înlăturării totale ale efectelor acesteia, precum și să le aplice în acord cu interesele societății și în interesul tuturor membrilor acesteia,

Protecția mediului, reprezintă modul în care s-a reacționat împotriva deteriorărilor aduse de om mediului său înconjurător, inclusiv elementelor biosferei și modului în care se acționează, prin instrumente legislative, pentru prevenirea deteriorării lui mai departe, fiind văzută ca o luptă pe cale legislativă împotriva poluărilor de orice fel, a aerului, a apei, a solului și a subsolului, precum și a distrugerii elementelor biosferei [1, p. 33 ], avînd rădăcini adînci încă din antichitate, și fiind tratată inițial sub aspectul elaborării măsurilor de protecție a naturii și ulterior dezvoltată la nivel de protecție a mediului în raport cu viața și sănătatea omului.

Treptat, protecția și îmbunătățirea condițiilor de mediu au devenit pentru umanitate o sarcină a cărei realizare presupune nu numai eforturi materiale și organizatorice internaționale și naționale, ci și cristalizarea unor concepții științifice fundamentale [17, p. 41-46], iar consacrarea dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos poate fi tratată ca un instrument de realizare a obiectivului respectiv.

Prin urmare, mediul și protecția lui, au generat apariția unui nou drept fundamental, care a devenit expresia unei politici publice de interes colectiv, a unei solidarități nu numai în interiorul statelor, dar și la nivel internațională, datorită importanței calității mediului pentru membrii societății.

Dreptul la mediu sănătos, care a intrat de curînd în catalogul drepturilor fundamentale ale omului, se caracterizează printr-o dinamică deosebită în privința recunoașterii și garantării sale juridice, pornind de la etapa proclamării sale inițiale în plan internațional, urmînd consacrarea sa constituțională și/sau legislativă la nivelul statelor, și ulterior receptat pe cale jurisprudențială de Convenția Europeană a Drepturilor Omului prin intermediul aplicării „tehnicii ricoșetului”, datorită

faptul că de la adoptarea acesteia și a protocoalelor sale adiționale nu s-a regăsit expres în conținutul lor.

Actualmente, avînd un fundament științific și unul social bine determinat, dreptul la un mediu sănătos, reprezintă o realitate care a dobîndit în ceva mai mult de patruzeci de ani, atît o vocație universală, cît și o legitimitate politică, astfel încît a fost consacrat în cele mai înalte reglementări din ierarhia legilor ca un drept fundamental, fiindu-i atribuite anumite garanții procedurale, precum și asigurat prin recunoașterea îndatoriri persoanelor de proteja mediul înconjurător.

Dreptul la un mediu sănătos a ajuns a fi purtătorul unor drepturi fundamentale și asigurat spre realizare prin prisma dreptul la informare și participare la luarea deciziilor, astfel fiind atestată o întărire a funcției sociale și colective a unor drepturi deja existente, care din punct de vedere juridic au devenit drept garanții juridice pentru realizarea sa, conferind dreptului analizat și o a treia dimensiune – cea procedurală, precum și de îmbogățire a celorlalte drepturi naturale ale omului recunoscute în Legea Fundamentală a statului, atît sub aspect cantitativ, cît și calitativ.

Însă, pentru ca dreptul în cauză să poată fi exercitat în mod concret, este necesar un ansamblu de garanții naționale, care să ofere eficiență acestor drepturi, deoarece aportul acestor garanții constă atît în asigurarea unui cadru normativ și instituțional favorabil pentru ca drepturile omului și libertățile sale să devină realitate, o stare de fapt, cît și o măsură de protecție, în caz contrar, acestea poartă mai mult un caracter declarativ, lipsite de anumite implicări eficiente ale statului, prin intermediul componentelor mecanismului statal.

Criza ecologică a pus în pericol dezvoltarea stabilă a civilizației umane, iar degradarea în continuare a sistemului resurselor naturale duce la destabilizarea biosferei, lezarea integrității sale și pierderea capacității de a menține calitatea mediului. Depășirea acestei crize este posibilă numai datorită stabilirii unei noi relații între om și natură, care ar fi axată pe excluderea tuturor formelor folosite spre a distruge și a degrada mediul, însă cu regret, realitatea ne demonstrează contrariul.

Problema protecției mediului este una actuală și perpetuă, iar formularea corectă a dreptului fundamental la un mediu sănătos, determinarea conținutului și naturii juridice a acestui drept, precum și identificarea garanțiilor protecției sale este una dificilă, și multidimensională, ceea ce a constituit o provocare pentru noi la elaborarea respectivei lucrări științifice.

#### **Descrierea situației în domeniul de cercetare și identificarea problemelor de cercetare.**

În scopul asigurării unui viitor prosper a generațiilor viitoare din punct de vedere al calității mediului înconjurător, unii cercetători, atît străini, cît și autohtoni, s-au preocupat de problematica identificării anumitor soluții privind fortificarea mecanismului internațional și național al protecției mediului și a dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos.

Suntem de părere că dreptul la un mediu sănătos dispune de un conținut multifuncțional, ai cărui determinare reprezintă un demers foarte dificil de realizat pe motiv că „acest drept nu are, așa cum ar trebui, un conținut bine definit” [15, p. 89], din următoarele considerente:

**1. Varietatea noțiunilor utilizate spre titularizarea sa**, deoarece conținutul dreptului depinde, din punct de vedere substanțial și de definiția dată mediului înconjurător, care reflectă în sine diferite dimensiuni a acestui drept. Din diversitatea noțiunilor, precum dreptul la un mediu sănătos, dreptul la un mediu sănătos și echilibrat ecologic, dreptul la un mediu înconjurător de calitate, dreptul la conservarea mediului înconjurător, dreptul la un mediu înconjurător protejat, dreptul la un mediu înconjurător favorabil, dreptul la un mediu ambiant sănătos; dreptul la un mediu curat și sănătos, dreptul la un mediu natural curat, sănătos și favorabil pentru existența omului, pot fi evidențiate două elemente sau dimensiuni ale sale și anume:

a) dimensiunea naturală, care exprimă imperativul garantării unui mediu natural care să favorizeze calitatea vieții în general, având riguroase implicații socio-economice și privește omul mai ales ca element component al sistemului natural și ocrotirea sa prin menținerea echilibrului ecologic;

b) dimensiunea umană, care privește, în primul rând, un mediu sănătos, nepoluat, care să nu creeze o stare de pericol pentru sănătate, viață și dezvoltare (fizică și intelectuală) a omului, să asigure afirmarea personalității creatoare a acestuia, poziționând astfel în plan central omul, bunăstarea și prosperitatea condiției sale materiale și spirituale, apărarea integrității și ființei umane.

**2. Modalitatea recunoașterii constituționale a acestui drept în constituțiile diferitor state ale lumii**, care atribuie acestui drept diferite laturi conceptuale și mecanisme de realizare, ceea ce în rezultat complică procesul de determinare a conținutului dreptului supus analizei noastre.

Prof. Iancu Gh. analizând în lucrarea sa tehnicile de formulare utilizate în diferite constituții ale lumii constată că în unele constituții ale statelor se prevede existența unui asemenea drept fundamental clar, de regulă, corelat cu obligații ale statelor în domeniul protecției mediului înconjurător, iar în altele mai puțin detaliat și care constituie un criteriu de diferențiere [10, p. 210-212], sintetizând din textul prevederilor constituționale următoarele elemente de conținut:

a) necesitatea reglementării exprese a dreptului fundamental în cauză, numai astfel acest drept poate exista și avea un conținut definit;

b) sublinierea faptului că mediul înconjurător trebuie să fie conform normelor și standardelor stabilite, eliminându-se sursele de poluare sau contaminare;

c) relevarea caracterului de „bun public” al mediului înconjurător, esențial pentru salvarea și asigurarea calității vieții;

d) scoaterea în evidență a îndatoririlor statului și ale cetățenilor pentru protecția mediului înconjurător, a măsurilor necesare pentru protecția mediului și drepturilor pe care le au cetățenii în legătură cu protecția mediului înconjurător;

e) reglementarea răspunderii juridice pentru săvârșirea de fapte ilegale care afectează mediul înconjurător, inclusiv pentru daunele ecologice produse.

Având în vedere faptul că în mod tradițional, drepturile fundamentale formează conținutul raporturilor dintre persoanele fizice și stat, rezultă că obligațiile corelative acestor drepturi revin statului care le recunoaște și le garantează, astfel că, dreptul la un mediu sănătos presupune în același timp și îndeplinirea unor obligații referitoare la protecția mediului înconjurător, iar statele au obligația generală de a lua măsurile legale, administrative și orice alte măsuri necesare pentru garantarea dreptului la un mediu sănătos, care trebuie să prevină degradarea mediului și reglementarea folosirii durabile a resurselor naturale.

**3. Diversitatea opiniilor privind natura juridică a dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos**, fiind atestată o strânsă corelație dintre natură și conținut, care în rezultat determină și titularii acestui drept, cum ar fi spre exemplu constatarea conceptuală a faptului dacă dreptul la un mediu sănătos este un drept natural aparținând fiecărui om, ori reprezintă un drept doar al celor persoane care se află într-o legătură politico-juridică cu statul al cărui teritoriu îl habitează permanent și obișnuit, adică doar cetățenilor statului respectiv.

De asemenea, o strânsă corelație între natura și conținutul acestui drept poate fi atestată și la compartimentul tălmăcirii lui fie ca drept de solidaritate, ori ca drept individual, determinând în cele din urmă nu numai titularii săi, dar și extensia acestui drept, fiind observată tendința de a transforma respectivul drept într-unul gigant, ceea ce în viziunea noastră duce la acutizarea problemei privind clarificarea conținutul său.

**4. Concepția exprimată de către Kromarek P.**, care susține că respectivul drept, integral conținutului său, „este un drept pe care, în special țările în curs de dezvoltare, îl văd drept un mijloc complementar de realizare a dreptului la dezvoltare, deoarece dezvoltarea nu poate să opereze fără menținerea echilibrului ecologic și protejarea mediului vital, iar cerințele conservării mediului nu se opun în mod radical dezvoltării” [11, p.115].

Respectiva concepție este dubioasă pe motiv că dreptul la un mediu sănătos nu poate fi pus pe același cântar cu dreptul la dezvoltare ori cu dreptul la pace, deoarece protecția mediului se prezintă ca element component al dreptului la dezvoltare, de rînd cu factorii economici și sociali, dar, în același timp, fiindu-i atribuit de actele normative internaționale și regionale un caracter complex, din considerentul că inițial dreptul la un mediu sănătos a fost strîns legat de dreptul la sănătate și de dreptul la viață. Mai tîziu acesta a fost analizat din perspectiva unui drept cu privire la

condițiile de viață și de muncă mai bune (igiena și securitatea muncii), prin dezvoltarea dreptului la odihnă și recreere, iar în unele state precum Canada, acest drept, la nivel federal este tratat ca o componentă a dreptului la viață și la securitatea persoanei.

Prin urmare, dreptul la un mediu sănătos a ajuns a fi purtătorul unor drepturi fundamentale și asigurat spre realizare prin prisma dreptul la informare și participare la luarea deciziilor, astfel fiind atestată o întărire a funcției sociale și colective a unor drepturi deja existente, care din punct de vedere juridic au devenit drept garanții juridice pentru realizarea sa, conferind dreptului analizat și o a treia dimensiune – cea procedurală, ceea ce în rezultat fundamentează concepția noastră că dreptul la un mediu sănătos nu poate fi tălmăcit ca un „drept gigant”, „drept dictatorial” sau ca un „drept superior celorlalte drepturi fundamentale”, ci de îmbogățire a celorlalte drepturi naturale ale omului recunoscute în Legea Fundamentală a statului, atât sub aspect cantitativ, cât și calitativ.

În scopul formulării unei noțiuni complexe a termenilor de „mediu”, „mediu înconjurător”, „dreptul la un mediu sănătos” din cadrul diversității de definiții expuse în studiile de specialitate străine și autohtone, precum și identificării conținutului și naturii juridice a dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos și a garanțiilor de protecție a acestui drept constituțional, au fost analizate diverse materiale științifice, atât a specialiștilor în domeniul dreptului mediului, cât și a dreptului constituțional și protecției juridice a drepturilor omului.

Un suport teoretico - științific l-au servit concepțiile lui A. Kiss, M. Bélanger, P. Hassan, Moltke von K., N. Duplé, A. Makarewicz, P. Bercis, J.P. Jacque, și P.Kromarek, ultimul dintre ei susținând că „dreptul protecției Terrei sau Pământului” [11, p. 115], integral conținutului său, este un drept pe care, în special țările în curs de dezvoltare, îl văd drept un mijloc complementar de realizare a dreptului la dezvoltare, deoarece dezvoltarea nu poate să opereze fără menținerea echilibrului ecologic și protejarea mediului vital, iar cerințele conservării mediului nu se opun în mod radical dezvoltării.

În Republica Moldova, există studii cu privire la conținutul, natura juridică și garanțiile asigurării dreptului fundamental al omului la un mediu înconjurător sănătos sub aspect constituțional, astfel că un suport teoretico-științific la elaborarea respectivei teze științifice l-a constituit atât lucrările semnate de Iu. Tiutekin, V. Iakovlev, P. Zamfir, A. Capcelea, I. Trofimov, cât și tezele de doctor elaborate de I. Trofimov, M.-M. Neagu, V. Vlaicu, I.-R. Iordanov, A.-N. Husein, I.-I. Nicolau, A. Rotaru și S. Arnăut.

Un suport teoretico-științific în domeniul dreptului constituțional, teoriei generale a dreptului și al teoriei drepturilor omului sunt lucrările semnate de către autorii autohtoni, precum: I. Guceac, T. Cârnaț, D. Baltag, I. Creangă, C. Gurin, B. Negru, etc.

Studii mai ample cu privire la conținutul, natura juridică și garanțiile de asigurare a dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos se regăsesc în doctrina românească, printre acestea pot fi evidențiate lucrările prof. E. Lupan, Gh. Iancu, D. Marinescu, M. Duțu, I.-G. Sion, L. Dogaru, precum și V. Teușdea.

Problema garanțiilor juridice privind asigurarea dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos a constituit obiect de reflectare și pentru unii doctrinari ruși din sfera dreptului constituțional, dreptului ecologic și a protecției juridice a drepturilor omului, precum: Alekseev S.S., Bogoliubov S.A., Brinciuk M.M., Vasilieva M.I., Vitruk N.V., Vinokurov Iu. E., Dubovik O.L., Erofeev V.V., Krasov O.I., Kutafin O.E., Lukașeva E.A., Maliko A.V., Petrov V.V., Rudinskii F.N., etc.

În domeniul protecției dreptului fundamental al omului la un mediu înconjurător sănătos, doctrina românească și rusă este mai bogată în privința conceptelor cu privire la conținutul, natura juridică și a garanțiilor protecției dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos, iar cea autohtonă necesită a fi completată în scopul determinării continue a conținutului, naturii juridice și a instrumentelor privind protecția dreptului la un mediu sănătos, datorită evoluției relațiilor sociale.

**Scopul** investigații științifice îl constituie elaborarea unui studiu complex cu privire la protecția dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos, prin cercetarea conexă a conținutului și naturii juridice a acestui drept, precum și identificarea garanțiilor eficiente a realizării și protecției sale.

Având în vedere actualitatea temei și caracterul multilateral al investigației în cauză, realizarea scopului propus a impus următoarele **obiective**:

- studierea și generalizarea studiilor științifice în domeniu, determinarea gradului de cercetare științifică a subiectului, în general, și a celor mai importante aspecte ale acestuia, în special;
- cercetarea fenomenului recunoașterii dreptului fundamental la un mediu sănătos la nivel internațional, regional și național, în cadrul evolutiv;
- studierea concepțiilor cu privire la natura juridică a dreptului la un mediu sănătos în raport cu alte drepturi din cadrul aceleași generații;
- determinarea conținutului multifuncțional al dreptului la un mediu sănătos;
- investigarea impactului dreptului la un mediu sănătos asupra altor drepturi din punct de vedere al restrângerii sau limitării exercițiului lor;
- identificarea garanțiilor de protecție a dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos;



- investigarea cazurilor practice de aplicare a garanțiilor special juridice în scopul elucidării eficacității acestora pentru protecția dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos;
- oferirea unor recomandări pentru îmbunătățirea procesului de protecție a dreptului constituțional la un mediu sănătos.

**Metodologia cercetării.** În procesul de realizare a studiului au fost aplicate cele mai importante metode de cercetare științifică, precum: metoda logică (în vederea clarificării conceptelor juridice), metoda istorică (pentru aprecierea evoluției procesului de recunoaștere a dreptului la un mediu sănătos la nivel internațional, regional și național), metoda comparativă (în scopul aprecierii comparative a gradului de cercetare științifică a subiectului în doctrina juridică contemporană), metoda dialectică (în vederea analizei opiniilor contradictorii cu privire la natura și conținutul dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos), precum și alte metode ca analiza, sinteza, inducția și deducția, care cumulativ ne-a permis să efectuăm un studiu complex cu referire la protecția dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos.

**Noutatea științifică a rezultatelor obținute.** În Republica Moldova au fost efectuate cercetări restrânse cu privire la denumirea, conținutul și garanțiile dreptului la un mediu sănătos, însă lucrarea în cauză constituie o continuitate a cercetărilor în direcția respectivă..

Inovația științifică a lucrării este determinată de faptul că această investigație este una complexă și multidimensională, având ca finalitate determinarea naturii juridice și a conținutului dreptului la un mediu sănătos, modalităților de recunoaștere și protecție în Republica Moldova.

**Problema științifică importantă soluționată** constă în determinarea naturii juridice și a conținutului multifuncțional a dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos, având ca efect determinarea locului și rolului acestuia în cadrul sistemului de drepturi și libertăți ale omului și cetățeanului, fapt care a permis valorificarea gradului de eficacitate a garanțiilor de sorginte constituționale a dreptului cercetat.

Prin urmare, sînt înaintate spre susținere următoarele **rezultate științifice**:

- noțiunea de „*drept la un mediu sănătos*” este una complexă, cu un conținut multifuncțional, ce caracterizează un drept natural, inerent al ființei umane de a trăi într-un mediu natural prielnic dezvoltării fizice și psihice a acestuia, precum și un mediu neprimejdios din punct de vedere ecologic pentru viața și sănătatea sa, fiind tălmăcit și ca o garanție a dreptului la viață și ocrotirea sănătății, conferindu-i pe lângă dimensiunea naturală și artificială și o a treia dimensiune – cea procedurală;

- dreptul la un mediu sănătos este un drept individual, non-absolut, care face parte din categoria drepturilor sociale-economice, recunoscute relativ recent în constituțiile a multor state, iar datorită

importanței sale strategice pentru comunitatea internațională și în scopul menținerii echilibrului ori promovării securității ecologice poate fi realizat în nume colectiv;

- dreptul la un mediu sănătos este recunoscut la nivel internațional, regional și național, atât expres în textele de lege, cât și implicit, ori prin interpretare extensivă a unor norme deja existente, de către doctrinari sau instanțe de judecată;

- îndatorirea de a proteja mediul, controlul constituționalității legilor, controlul asupra administrației publice, activitatea Avocatului Poporului, reprezintă condiții, mijloace, metode social – economice, politice și juridice, de sorginte constituțională, care asigură atât protecția multilaterală a dreptului la un mediu sănătos, cât și realizarea corectă a statutului juridic al individului în domeniul protecției mediului;

- garanțiile juridice protecției dreptului la un mediu sănătos, constituie un ansamblu de pîrghii, ce se află la dispoziția statului și a fiecărei persoane, de a pretinde reciproc respectarea relațiilor sociale, care apar în procesul de realizare și protecție a dreptului natural la un mediu sănătos, avînd prioritate față de cele materiale, din considerentul că acestea poartă un caracter concret, direct, real, efectiv, ce permit individului de a beneficia pe deplin și nestingherit de drepturile lor, de a-și apăra interesele lor legitime, precum și executarea conștiințioasă a obligațiilor sale.

**Importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării.** Studiul are un caracter științifico-teoretic, relatînd, într-o formă explicită, rezultatele obținute în cadrul cercetării, sub aspect teoretic și practic al problemicii în plan național și internațional.

Rezultatele investigațiilor vor contribui la amplificarea și aprofundarea cunoștințelor teoretice privind protecția dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos în Republica Moldova.

În funcție de finalitatea urmărită, rezultatele cercetării pot fi utilizate în soluționarea problemelor legate, în special, de sporirea gradului de aplicabilitate și eficacitate a protecției dreptului la un mediu sănătos, precum și perpetua modernizare a condițiilor, mijloacelor și metodelor juridice, politice și social-economice, care ar permite diminuarea riscului poluării mediului și asigurării fiecărei persoane indiferent de sex, rasă, naționalitate, apartenență politico-juridică - a unui mediu sănătos.

În viziunea noastră, problemele și soluțiile prezentate în teză, constituie sursă de inspirații și idei pentru alte lucrări, fiind puse în discuție aspecte precum: conținutul și natura juridică a dreptului la un mediu sănătos, modalitatea de recunoaștere a dreptului respectiv la nivel internațional, regional și național, gradul de aplicare și eficacitatea garanțiilor general-materiale și special juridice a protecției

dreptului la un mediu sănătos, care în perspectivă, datorită evoluției relațiilor sociale din domeniul dat, necesită a fi studiate în continuu.

**Implementarea rezultatelor științifice.** Rezultatele cercetării, concluziile și recomandările efectuate pe parcursul realizării studiului, își găsesc materializare în procesul de instruire juridico-profesională.

În viziunea noastră, problemele și soluțiile prezentate în teză, constituie sursă de inspirații și idei pentru alte lucrări, fiind puse în discuție aspecte precum: conținutul și natura juridică a dreptului la un mediu sănătos, modalitatea de recunoaștere a dreptului respectiv la nivel internațional, regional și național, gradul de aplicare și eficacitatea garanțiilor general-materiale și special juridice privind protecția dreptului la un mediu sănătos, care în perspectivă, datorită evoluției relațiilor sociale din domeniul dat, necesită a fi studiate în continuu.

**Aprobarea rezultatelor științifice.** Lucrarea a fost aprobată în cadrul Institutului de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei, fiind examinată atât în ședința Centrului de Cercetări Juridice, cât și în ședința Seminarului Științific de Profil.

Principalele demersuri științifice, rezultatele și concluziile tezei sunt reflectate în mai multe publicații și au fost prezentate la conferințe științifice la diferite niveluri, precum: *Formele de realizare a funcției ecologice a statului*. În: Protecția drepturilor omului: Mecanisme naționale și internaționale. Materiale ale mesei rotunde cu participare internațională consacrată aniversării a 20-a de la fondarea Academiei de Administrare Publică de pe lângă Președintele Rep. Moldova, 11 decembrie 2012. Chișinău: Elan Poligraf, 2013; *Le contrôle exercé sur l'activité de l'administration publique comme mécanisme d'assurance du droit constitutionnel à un environnement sain*. În: „Eficiența normelor juridice”: Materiale ale conferinței internaționale, 25-27 aprilie 2013, România. Cluj-Napoca: Editura Hamangiu, 2013; *Recunoașterea dreptului la un mediu sănătos*. În: Teoria și practica administrării publice: Materiale ale conf. șt-practice cu participare internațională, 23 mai 2014. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2014.

**Publicațiile la tema tezei.** Cercetările efectuate de autor, concluziile și recomandările științifice și-au găsit reflectarea în 14 articole științifice, dintre care 12 comunicări la conferințele științifice naționale și internaționale și 2 articole în reviste de specialitate. Volumul total al publicațiilor este de 7,6 coli de autor.

**Sumarul compartimentelor tezei** este determinat de scopul investigației, de aria problemelor abordate, de gradul de studiere a lor și cuprinde: lista abrevierilor, adnotare, introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, precum și lista bibliografiei utilizate.

**Cuvinte-cheie:** mediu, mediu înconjurător, dreptul la un mediu sănătos, natura juridică, conținut multifuncțional, natura juridică, garanții juridice

## CONȚINUTUL TEZEI

În *Introducere* este argumentată actualitatea și importanța problemei abordate, sînt determinate scopul și obiectivele tezei, noutatea științifică a rezultatelor obținute, este menționată importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării, sînt descrise modalitățile de aprobare a rezultatelor investigației, precum și formulat un sumar succint al compartimentelor tezei.

Compartimentul 1 „*Analiza situației în domeniul protecției dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos*” cuprinde o expunere a gradului de cercetare a subiectului în doctrina contemporană, fiind evaluată contribuția teoretico-științifică a cercetătorilor autohtoni și străini la dezvoltarea tezelor cu privire la dreptul fundamental al omului la un mediu sănătos, precum și efectuarea unei analize complexe a fenomenului recunoașterii dreptului în cauză sub aspect evolutiv.

În *1.1. Dreptul fundamental al omului la un mediu sănătos reflectat în cercetările doctrinarilor contemporani* - sunt reflectate principalele abordări teoretice asupra fenomenului asigurării dreptului fundamental al omului la un mediu înconjurător sănătos și analizate opinii potrivit cărora:

- dreptul fundamental la un mediu sănătos ar fi un „drept pozitiv” [2, p. 24] și nu natural pe motiv că nu își poate asigura existența fără să se aibă în vedere politica sa de aplicare și mijloacele practice pentru exercitarea sa, astfel că, în viziunea autorului, un asemenea drept creează în sarcina puterilor publice obligația de a asigura conservarea mediului înconjurător, impunînd în mod egal cetățenilor îndatorirea de a-l conserva ei înșiși;

- prin natura sa juridică, acest drept ar fi unul reglementat „împotriva statului” [8, p. 269], în scopul asigurării promovării bunăstării cetățenilor;

- ori într-o altă opinie, acest drept ar fi un „drept procedural” [18, p.112] din considerentul că el trebuie să asigure participarea la procesul de luare a deciziilor a tuturor celor care pot fi interesați să garanteze difuzarea informațiilor necesare pentru o asemenea participare, să comporte garanții ale propriei sale aplicări dincolo de frontierele politice și administrative stabilite;

- sau pornindu-se de la dreptul generațiilor viitoare la un mediu înconjurător protejat, se arată că acesta este „un drept moral și nu un drept legal” [9, p. 89].

- mediul este totalitatea lucrurilor, fenomenelor, influențelor de natură să cauzeze schimbări de diferit ordin în activitatea umană și a omului însuși, precum și cele ce nu provoacă influență, dar pot fi influențate, de către om, precum și cele ce nu produc influență și nu pot fi influențate de om,

dar formează un anturaj al vieții lui [21, p. 8], iar dreptul fundamental al omului la un mediu sănătos și echilibrat din punct de vedere ecologic se bucură de supremație în raport cu celelalte interese general-statale, deoarece condițiile favorabile de mediu sînt considerate drept un factor principal al bunăstării materiale și confortului spiritual, ce determină viitorul durabil, și realizat în mod diferit, fie prin consfințirea directă în Constituție și în legile organice, fie prin declararea dreptului la sănătate, viață și asigurarea condițiilor neprimejdioase de trai etc;

- dreptului omului la un mediu sănătos poate fi tălmăcit ca un drept universal și, în același timp, și un drept al fiecărui cetățean al unui stat, care-l recunoaște legislativ fie în Constituție, fie în legi ordinare”, iar lupta pentru prevenirea poluării și înlăturării consecințelor acesteia trebuie să fie o îndatorire a tuturor locuitorilor unei țări, unei regiuni și întregii Terre [13, p. 24];

- din punct de vedere juridic, este indiscutabil că numai omul poate fi titularul dreptului la un mediu sănătos, iar nu natura sau mediul, întrucât subiect al oricărui drept poate fi numai omul, luat individual, ca persoană fizică, sau organizat în condițiile legii, ca persoană juridică.[14, p. 42-49];

- din ansamblul de idei științifice ordonate privitoare la protecția mediului, care prin trăsăturile lor comune constituie un tot unitar, domnia sa distinge și analizează, în mod convențional, două sisteme esențiale ca importanță, care constituie elemente componente ale mecanismului juridic privind asigurarea dreptului la un mediu sănătos, și anume: sistemul mijloacelor juridice și sistemul mijloacelor organizatorice [12, p. 87];

- imposibilitatea reglementării sau a exercitării, din diferite motive, în special din cauza poluării, a dreptului fundamental, în raport cu unul din elementele de conținut ale mediului, pune în pericol sănătatea, echilibrul ecologic și calitatea vieții umane, însăși viața de pe planetă, adică, dreptul fundamental analizat trebuie să fie reglementat și exercitat în raport cu toate elementele de conținut ale noțiunii de mediu înconjurător” [10, p. 213];

- Datorită caracterului său special, noul drept fundamental a avut drept consecință, în ceea ce privește natura sa juridică, formularea unor opinii care se adaugă celor existente pentru drepturile fundamentale deja reglementate, susținînd că dreptul la un mediu sănătos întrunește caracteristicile unui drept fundamental social [10, p. 244], fiind astfel văzut ca un drept de generația a treia pentru că a apărut după deceniul al VII-lea al secolului trecut, și deoarece presupune intervenția statului pentru realizarea sa, ceea ce constituie o particularitate definitorie a drepturilor de generația a doua, și a cărei realizare presupune eforturile colectivității umane;

- mediul ca obiect de protecție juridică trebuie însă analizat așa cum diferite acte normative îl definesc, deoarece „mediul înconjurător” este o noțiune fundamentală care stă la baza ecologiei ca

știință, fiind susceptibilă în raport cu necesitatea punerii în valoare sau a ocrotirii elementelor sale componente, de reglementare juridică [16, p. 35-36];

- conținutul dreptului la un mediu sănătos presupune prevenirea poluării, încetarea activităților care au drept efect poluarea nocivă, repararea pagubei suferite în urma acestei poluări, cât și îndatorirea popoarelor de a coopera în vederea prevenirii și combaterii poluării, astfel că omul astăzi, pe lângă geniul de a respinge asalturile naturii, doritoare să-și reinstaleze echilibrul primitiv, și înțelepciunea de a grăbi trecerea de la statutul de cuceritor al naturii la cel de ocrotitor al ei, a dus la nașterea obligației fiecărui cetățean de a proteja mediul înconjurător, care treptat a devenit garanție privind protecția dreptului la un mediu sănătos [19, p. 26-190];

- dacă am include în noțiunea de „mediu înconjurător” obiectele mediului social care-l înconjoară pe om, atunci dreptul la un mediu înconjurător ar deveni nelimitat, ceea ce ar duce în opinia autorului la o modificare esențială a structurii sistemului de drept, iar în rezultat, partea naturală a mediului înconjurător v-a suferi mult mai mult, decât aceasta are loc în limita dreptului ecologic [22, p. 5].

Evaluarea materialelor științifice din doctrina autohtonă, română, rusă și cea internațională, ne permită se concluzionăm că pe moment doctrina noastră necesită a fi completată cu referire la conținutul, natura juridică și a garanțiilor juridice privind protecția dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos.

De asemenea, ținem să remarcăm că majoritatea tezelor de doctor elaborate în Republica Moldova cu referire la dreptul la un mediu sănătos reflectă mai mult aspectul ramurii dreptului mediului (dreptului ecologic), decât bazele constituționale.

În **1.2. Recunoașterea dreptului fundamental al omului la un mediu înconjurător sănătos** – sunt analizate evoluția formelor de recunoaștere a dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos. Ar fi de remarcat că de rînd cu reglementările orientate spre protecția naturii pot fi atestate și încercări de protecție a mediului în raport cu viața și sănătatea omului sub aspectul acțiunilor contra poluării apelor și aerului, cum ar fi cazul poluatorilor râurilor din Roma Antică, care trebuiau să fie denunțați de locuitorii din aval și urmăriți de autoritățile publice sau problema râului Tibru, care în secolul V, era serios poluat prin deșeurile orașului, iar oamenii se plîngeau și protestau contra mirosurilor ce veneau de la unele locuințe [6, p. 204].

Cu referire la formele de recunoaștere a dreptului la un mediu înconjurător sănătos putem spune următoarele:

a) recunoașterea expresă a dreptului la un mediu înconjurător sănătos s-a realizat inițial la nivel internațional, apoi național și regional;

b) recunoașterea constituțională a dreptului supus analizei noastre, s-a afirmat atât în mod explicit, cât și implicit, fiind recunoscut prin intermediul interpretării extensive a unor drepturi sau îndatoriri deja existente în conținutul constituțiilor statelor, de către doctrinari sau de instanțele de judecată (recunoaștere judecătorească), în scopul protecției mediului și asigurării calității vieții persoanelor în raport cu calitatea mediului;

d) un loc aparte în procesul de recunoaștere a dreptului la un mediu înconjurător sănătos îl ocupă și cea la nivel regional, cu referire la jurisprudența CEDO, prin aplicarea așa-numitul procedeu „par ricochet” sau de „deducere” a unor drepturi, care nu sunt prevăzute expres în textul Convenției, fiind considerată dreptat atât ca una din tehnicile favorabile ale Curții europene, cât și una din cele mai spectaculoase construcții jurisprudențiale de acest fel ale instanței de la Strasbourg, însoțită concomitent de afirmarea anumitor drepturi-garanții recunoscute de Convenție dreptului analizat, precum dreptul la viață intimă, dreptul la informare sau dreptul la un proces echitabil.

În scopul lichidării practicii de aplicare a „tehnicii ricoșetului”, care are ca scop protecția indirectă a dreptului omului la un mediu sănătos, la 30 septembrie 2009 Parlamentul Uniunii Europene a aprobat Recomandarea 1885 (2009), care propune Consiliului European de a purcede la elaborarea celui de-al 15 Protocol adițional al Convenției Europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale. Noul Protocol adițional vine să lărgescă aria drepturilor și libertăților omului, care urmează a fi garantate, asigurate și protejate la nivel european, printre care se numără și dreptul omului la un mediu sănătos. Faptul consfințirii în textul Convenției a dreptului supus analizei respective, ar satisface una din acele condiții de admisibilitate a cererii, care anterior se prezenta ca un impediment direct al asigurării și protejării dreptului omului la un mediu sănătos, și anume condiția *rationae materiae* [7, p. 178].

Compartimentul 2 - **„Dreptul constituțional la un mediu sănătos în cadrul sistemului de drepturi și libertăți ale omului și cetățeanului”** - reprezintă un studiu asupra diversității de definiții ale noțiunilor de „mediu”, „mediu înconjurător” și „dreptul la un mediu sănătos” reflectate în literatura de specialitate, determinarea conținutului și naturii juridice a dreptului la un mediu sănătos atât în baza concepțiilor specialiștilor autohtoni și străini, cât și a prevederilor legale internaționale, regionale și naționale.

În 2.1. **Determinări conceptuale cu privire la noțiunile de „mediu”, „mediu înconjurător” și „dreptul la un mediu sănătos”** – constă într-o analiză a diverselor formulări a dreptului fundamental studiat de noi, printre care cele mai relevate sunt dreptul la un mediu sănătos, dreptul la un mediu sănătos și echilibrat ecologic, dreptul la un mediu înconjurător de calitate, dreptul la conservarea mediului înconjurător, dreptul la un mediu înconjurător protejat, dreptul la un mediu

înconjurător favorabil, dreptul la un mediu ambiant sănătos; dreptul la un mediu curat și sănătos, dreptul la un mediu natural curat, sănătos și favorabil pentru existența omului, fiind deduse două elemente sau dimensiuni ale sale și anume: dimensiunea naturală și dimensiunea umană.

Suntem de părere că mediul va putea fi considerat sănătos doar atunci când asigură condițiile proprii de existență și dezvoltare pentru toate ființele care trăiesc la un moment dat pe Terra, iar pentru a fi sănătos el va trebui, fără îndoială, să fie și echilibrat ecologic, conservat prin orice mijloace și protejat, deoarece a proteja nu este suficient, trebuie să protejezi eficient astfel încât mediul să fie sănătos [4, p. 303]. Anume din acest considerent, optăm pentru varianta dreptului la un mediu sănătos, fiind evitată și sintagmă pleonastică din Legea Fundamentală – „*dreptul la un mediu înconjurător sănătos*”.

În **2.2. Natura juridică al dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos și trăsăturile sale specifice** – sunt analizate opiniile contradictorii ale doctrinarilor contemporani cu privire la natura juridică a dreptului supus analizei noastre, iar în rezultat formulată opinia potrivit căreia dreptul fundamental al omului la un mediu sănătos, pe plan național, este privit atât ca un drept natural recunoscut fiecărui individ indiferent de apartenența sa politico-juridică la un anumit stat, cât și o libertate, ceea ce oferă titularului acestui drept posibilitatea de a-și alege modalitățile de realizare și protecție a dreptului nominalizat, iar în plan internațional fiind tălmăcit ca un drept individual fundamental consfințit în majoritatea constituțiilor lumii, și care datorită importanței sale strategice pentru comunitatea internațională în scopul menținerii echilibrului și promovării securității ecologice poate fi realizat în nume colectiv.

De asemenea, atribuirea dreptului la un mediu înconjurător sănătos a unor caractere precum pozitivismul, realismul și obligativitatea garantării lui atât la nivel național, cât și internațional, ne determină să deducem concluzia că acest drept este unul fundamental, ce face parte din categoria drepturilor recunoscute relativ recent în constituțiile a multor state, iar constituționalizarea acestuia rezidă din sarcina primordială a statului de a aduce la cunoștința fiecărui membru a societății importanța protecției mediului, a pericolului poluării lui, cât și importanța cunoașterii drepturilor ecologice ale sale.

În **2.3. Conținutul multifuncțional al dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos** - este studiată corelația dreptului la un mediu sănătos, care după conținutul său este dreptul natural al ființei umane de a trăi într-un mediu natural prielnic dezvoltării fizice și psihice a acestuia, neprimejdios din punct de vedere ecologic pentru viața și sănătatea sa, cu alte drepturi ale omului recunoscute în Constituția Republicii Moldova, fiind conceput în același timp și ca o garanție a drepturilor la viață și la ocrotirea sănătății, deoarece nici unul dintre aceste drepturi nu este real fără un mediu sănătos, echilibrat și prosper, ceea ce îl plasează ulterior ca un drept constituțional cu



un conținut multifuncțional cu referire și la condițiile de muncă și recreere ale omului, dreptul la petiționare, libertatea opiniei și exprimării, libertatea întrunirii ori dreptul de a înțemeia sau afilia la sindicate, etc.

De asemenea, conținutul dreptului supus analizei noastre comportă o dublă dimensiune, atât una de ordin individual – care implică dreptul fiecărui individ la prevenirea poluării, încetarea activității care produce o poluare și repararea pagubei suferite prin această poluare, cât și o dimensiune colectivă – care implică obligația statelor de a coopera în vederea prevenirii și combaterii poluării, a protejării mediului natural, la nivel regional și internațional.

Suntem de părere că anume din cauza acestei duble dimensiuni ale conținutului dreptului la un mediu sănătos, s-a ajuns la discuții legate de faptul dacă acest drept este unul individual pe motiv că numai omul poate fi considerat titular al acestui drept sau un „drept de solidaritate” (drept colectiv) – punând dreptul la mediu pe același nivel cu dreptul la dezvoltare, dreptul la pace ș.a.[20, p. 51].

Din analiza efectuată privind conținutul dreptului la un mediu sănătos în contextul dezvoltării durabile putem concluziona ca după conținutul său, acest drept nu poate fi pus pe același cântar cu dreptul la dezvoltare ori cu dreptul la pace, deoarece cum s-a observat protecția mediului se prezintă ca element component al dreptului la dezvoltare, de rînd cu factorii economici și sociali, dar, în același timp, fiindu-i atribuit de actele normative internaționale și regionale un caracter complex, din considerentul că inițial dreptul la un mediu sănătos a fost strîns legat de dreptul la sănătate și de dreptul la viață, iar mai tîziu acesta a fost analizat din perspectiva unui drept cu privire la condițiile de viață și de muncă mai bune (igiena și securitatea muncii) și prin dezvoltarea dreptului la odihnă și recreere, iar în unele state precum Canada, acest drept, la nivel federal este tratat ca o componentă a dreptului la viață și la securitatea persoanei [3, p. 158].

Compartimentul 3 - „**Garanțiile dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos**” - conține o analiză conceptuală a noțiunii de garanție a drepturilor omului, a elementelor sale structurale, precum și o expunere a diverselor criterii de clasificare a lor. O atenție deosebită este acordată garanțiilor general – materiale și special juridice a dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos.

În **3.1. Garanții general-materiale** – sunt precăutate condițiile și mijloacele social-economice, care reprezintă o bază materială menită să asigure realizarea drepturilor și libertăților omului, inclusiv și a dreptului la un mediu sănătos cum ar fi: proprietatea și formele acesteia, stabilitatea socială, dezvoltarea economică și o infrastructură dezvoltată și pură din punct de vedere ecologic.

Garanțiile sociale – politice și ideologice [23, p. 39], care sunt elemente componente ale garanțiilor general-materiale, reprezintă politica statului în domeniul protecției mediului și asigurării fiecărei persoane a unui mediu sănătos, astfel că statul în calitate de instituție politică, care își exercită autoritatea suverană asupra unui teritoriu și a unei populații, poartă răspundere atât în fața cetățenilor săi, cât și în fața comunității internaționale pentru asigurarea unui mediu sănătos, a unor condiții de trai benefice pentru dezvoltarea fizică și psihică a individului, în scopul asigurării desfășurării normale a strategiei mondiale de dezvoltare durabilă a generațiilor viitoare.

Așadar, paralel cu ocrotirea și consolidarea suveranității, apărarea statului, menținerii ordinii publice, statul își mai asumă o sarcină importantă – lupta pentru stabilitatea și menținerea echilibrului ecologic spre asigurarea dreptului constituțional al omului la un mediu sănătos [5, p. 218].

În 3.2. **Garanții special juridice** – care este structurat în alte trei subcapitole, constă în analiza mai detaliat, sub aspect multidimensional a principalelor garanții juridice constituționale a dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos, și anume: îndatorirea fundamentală de a proteja mediul sănătos, controlul constituționalității legilor și a activității administrației publice, precum și instituția avocatului poporului în calitate de garanție nejurisdicțională.

Anume, ansamblul de garanții special juridice dețin prioritate în raport cu cele general-materiale, din considerentul că acestea poartă un caracter concret, direct, prin măsuri și mijloace consfințite legal, care asigură cetățenilor posibilități reale, efective de a beneficia pe deplin și nestingherit de drepturile lor, de a-și apăra interesele lor legitime, precum și executarea conștiincioasă a obligațiilor [24, p. 44], pe când cele general materiale, reprezintă ansamblul condițiilor, mijloacelor și metodelor menite să asigure buna funcționare a celor juridice, precum și crearea unui “teren fertil” procesului de consfințire, asigurare, protecție și realizare a elementelor componente statutului juridic al persoanei.

## CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

În rezultatul cercetării complexe a protecției dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos, atât din perspectiva dreptului constituțional, cât și din perspectiva științelor juridice de ramură (dreptul mediului, dreptul administrativ, etc.), putem formula următoarele concluzii și recomandări:

1. Majoritatea statelor lumii recunosc expres fie dreptul fundamental al omului la un mediu sănătos sau îndatorirea fundamentală de a proteja mediul în scopul protecției vieții și sănătății persoanelor, pe motiv că anume o recunoaștere și garantare constituțională este necesară pentru sporirea responsabilității subiecților abilitați în domeniul protecției mediului, precum și punerea la dispoziția diverselor instanțe a unei baze constituționale, în domeniul aplicării noilor mijloace pentru repararea prejudiciilor ecologice și sancționarea celor vinovați pentru pagubele aduse mediului.

2. Dreptul la un mediu sănătos este recunoscut la nivel internațional, regional și național, prin consacrarea expresă în textul actelor normative datorită importanței sale majore pentru societate, manifestată la nivel internațional, dar și implicit, prin interpretarea extensivă a unor drepturi sau îndatoriri deja existente, fie de către doctrinari sau de către instanțele de judecată (recunoaștere judecătorească), precum ar fi cazul așa-numitului procedeu „par ricochet” sau de „deducere” a unor drepturi, care nu sunt expres prevăzute în textul actului normativ, fiind considerată treptat atât una din tehnicile favorabile ale Curții Europene a Drepturilor Omului, cât și una din cele mai spectaculoase construcții jurisprudențiale de acest fel ale instanței de la Strasbourg.

3. Din considerentul că atât justiția constituțională, cât și cea jurisdicțională se exercită în baza principiilor și practicii CEDO, considerăm că ultima, poate fi tratată ca o garanție implicită a protecției dreptului la un mediu sănătos.

4. Noțiunea de drept la un mediu sănătos este una complexă, care din punct de vedere stilistic evită actuala sintagmă pleonasmică regăsită în textul Legii Supreme, iar sub aspect juridic, caracterizează un drept natural, inerent al ființei umane de a trăi într-un mediu natural prielnic dezvoltării fizice și psihice a acestuia, care pe plan intern este privit atât ca un drept recunoscut fiecărui individ indiferent de apartenența sa politico-juridică la un anumit stat, cât și o libertate, ceea

ce oferă titularului acestui drept posibilitatea de a-și alege modalitățile de realizare și protecție a dreptului cercetat.

5. Datorită importanței sale strategice pentru comunitatea internațională, dreptul la un mediu sănătos, se realizează în nume colectiv, în scopul menținerii echilibrului și promovării securității ecologice, fără a fi tratat ca unul absolut, dar care dispune de un regim juridic superior față de alte drepturi ecologice și conexe prevăzute de legislația națională, instituind anumite limite și restricții, precum dreptului de proprietate sau dreptului la circulație în anumite zone protejate sau contaminate, care prezintă pericol pentru viața și sănătatea persoanei.

6. Având un conținut multifuncțional, dreptul la un mediu sănătos poate fi tălmăcit și ca un drept garanție al altor drepturi regăsite în textul legii fundamentale, precum cel la viață și la ocrotirea sănătății, la condiții de muncă prielnice pentru viața și sănătatea persoanei, deoarece nici unul dintre aceste drepturi nu este real fără un mediu sănătos, echilibrat și prosper, care poate influența fie pozitiv, fie negativ asupra sănătății fiecărui individ în parte, în dependență de calitatea aerului pe care î-l respiră, de calitatea apei potabile pe care o consumăm, și nu în ultimul rând de calitatea solului, fiind asigurată și securitatea „produselor alimentare”.

7. Este necesar de promovat în Republica Moldova mecanismul consultărilor obligatorii transfrontaliere, având la bază modelului european, iar scopul principal fiind furnizarea de informații reciproce în vederea protecției mediului, astfel că în cazul în care unul dintre statele semnatare consideră că aplicarea unui plan sau program elaborat în legătură cu teritoriul său poate avea efecte semnificative asupra mediului statului vecin, cel dintâi este obligat de a expedia copia proiectului de plan/ program/ lege, precum și recunoașterea dreptului unuia dintre statele semnatare de a solicita informații cu privire la planul sau programul, care se elaborează în statul cu frontieră comună, înainte de adoptarea sau supunerea lui procedurii legislative, deoarece așa cum s-a observat în conținutul studiului realizat, consecințele daunelor aduse mediului nu au frontieră.

8. Rolul garanțiilor general-materiale și special-juridice privind protecția dreptului la un mediu sănătos, constă atât în garantarea unui cadru normativ și instituțional favorabil pentru ca dreptul în cauză să devină o realitate, o stare de fapt, cât și o măsură de protecție, în caz contrar, acesta ar comporta mai mult un caracter declarativ, lipsit de anumite implicări eficiente ale statului, prin intermediul ansamblului de mijloace și metode social – economice, politice și juridice.

9. Statul în calitate de instituție politică, care își exercită autoritatea suverană asupra unui teritoriu și a unei populații, este angajat să asigure condițiile, mijloacele și metodele social – economice, politice, juridice protecției unui drept individual recunoscut fiecărei persoane, reflectată și ca o manifestare de maximă responsabilitate în fața comunității internaționale pentru asigurarea și

protecția unui mediu sănătos, a unor condiții de trai benefice pentru dezvoltarea fizică și psihică a individului, în scopul asigurării desfășurării normale a strategiei mondiale de dezvoltare durabilă a generațiilor viitoare.

În baza studiului aprofundat asupra scopului și obiectivelor tezei, venim cu următoarele recomandări de modificare și completare a Constituției Republicii Moldova, însoțite de argumentări:

1. a) art. 37 aln.1 „Statul recunoaște și garantează fiecărei persoane dreptul la un mediu sănătos” — care subînțelege prin noțiunea complexă de „sănătos”, inclusiv și un mediu neprimejdios, echilibrat ecologic, prosper și nepoluat din punct de vedere ecologic pentru viață și sănătatea persoanei, precum și produse alimentare sau obiecte de uz casnic inofensive, fiind astfel cuprinse atât componentele mediului natural, cât și artificial, în întregime de rînd cu factorii abiotici, biotici și antropogeni;

b) art. 37 alin.2 „Statul asigură cadrul legislativ pentru exercitarea acestui drept” — fiind excluse din textul actual al articolului 37, atât alin. 2, cât și alin. 3, deoarece prevăd drepturi conexe celui la un mediu sănătos, care se regăsesc fie deja în textul Constituției R.M. (accesul la informație – art. 34 „Dreptul la informație” ) sau în legea cadru (art. 30, 31, 32 a Legii privind protecția mediului înconjurător);

c) art. 37 alin. 3 „Persoanele fizice și juridice au îndatorirea de a proteja mediul” — astfel în prim plan ar fi asigurată o îndatorire de a proteja mediul înconjurător tuturor persoanelor, dar nu numai a cetățenilor, iar în plan secund, norma constituțională ar prevedea o formă a răspunderii juridice complexă pentru daunele aduse mediului, dar nu numai expres pentru contravențiile ecologice;

2. Excluderea din conținutul art. 59 a Constituției R.M. a sintagmei „mediului înconjurător”, prin urmare varianta finală a acestui articol, fiind „Protecția, conservarea și ocrotirea monumentelor istorice și culturale constituie o obligație a fiecărui cetățean” — din considerentul că nu putem pune semne de egalitate între monumentele istorice și culturale cu componentele mediului, fie ele de ordin natural sau artificial;

3. Consfințirea în textul Legii Supreme a instituției Avocatului Poporului — constituie o condiție iminentă a asigurării independenței instituționale și echidistanței politice, care ar atribui respectivului mecanism de protecție o efectivitate mai sportită, inclusiv și prin specializarea unuia dintre adjuncții Avocatului Poporului în probleme de mediu, din cadrul specialiștilor recunoscuți în materie, și nemijlocit al protecției dreptului fundamental de bază în domeniul respectiv.

Prin studiul, concluziile și recomandările expuse, considerăm că prezenta lucrare înregistrează un aport considerabil la cunoașterea științifică aprofundată a naturii juridice și a conținutului multifuncțional a dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos, pecum și a locului și rolului acestuia în cadrul sistemului de drepturi și libertăți ale omului și cetățeanului, și nu în ultimul rând a gradului de eficacitate a garanțiilor de sorginte constituționale dreptului cercetat.

## BIBLIOGRAFIE

1. Ardeleanu A., Maior C., Grec M. *Ecologie juridică*. Arad: Vasile Goldiș Univ. Press, 2010. 142 p.
2. Bélanger M. *La reconnaissance d'un droit fondamental à un environnement de qualité*. Montréal: Thémis, 1990. 175 p.
3. Crasnobaev A. Carențe privind determinarea conținutului dreptului fundamental al omului la un mediu înconjurător sănătos. În: *Administrarea Publică*, 2014, nr. 2. Chișinău: AAP, p. 155-163.
4. Crasnobaev A. Dreptul la un mediu înconjurător sănătos: determinări conceptuale. În: *Teoria și practica administrării publice: Materiale ale conf. șt-practice cu participare internațională*, 20 mai 2013. Chișinău: AAP, 2013, p. 301-304.
5. Crasnobaev A. Formele de realizare a funcției ecologice a statului. În: *Protecția drepturilor omului: Mecanisme naționale și internaționale. Materiale ale mesei rotunde cu participare internațională consacrată aniversării a 20-a de la fondarea Academiei de Administrare Publică de pe lângă Președintele Rep. Moldova*, 11 decembrie 2012. Chișinău: Elan Poligraf, 2013, p. 217-231.
6. Crasnobaev A. Recunoașterea dreptului la un mediu înconjurător sănătos. În: *Teoria și practica administrării publice: Materiale ale conf. șt-practice cu participare internațională*, 23 mai 2014. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 201, p. 203-206.
7. Crasnobaev A. Rolul jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului în asigurarea dreptului fundamental la un mediu înconjurător sănătos. În: *Teoria și practica administrării publice: Materiale ale conf. șt-practice cu participare internațională*, 22 mai 2012. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2012, p. 176-178.
8. Dworkin R. *Taking Rights Seriously*. Cambridge: Harvard Univ. Press, 1977. 293 p.

9. Hassan P. Moving towards a just international environmental law. În: Biodiversity and International Law. Amsterdam: IOS Press, 1992, p. 72-125.
10. Iancu Gh. Drepturile fundamentale și protecția mediului. București: Regia Autonomă Monitorul Oficial, 1998. 256 p.
11. Kromarek P. Le droit à un environnement sain et équilibré. [On-line]: <http://unesdoc.unesco.org/images/0004/000407/040784Fb.pdf> (vizitat la 26.05.2015)
12. Lupan E. Dreptul mediului. București: Lumina Lex. 2001. 366 p.
13. Lupan E. Dreptul mediului. Cluj-Napoca: ARGONAUT. 1998. 304 p.
14. Lupan E. Tratat de dreptul protecției mediului. București: Editura C.H. Beck, 2009. 688 p.
15. Makarewicz A. La protection internationale du droit à l'environnement. În: Environnement et droits de l'homme. Paris: UNESCO, 1987, p. 77-90.
16. Marinescu D. Tratat de dreptul mediului. București: Ed. All Beck, 2003. 560 p.
17. Minea S. M. Dreptul mediului înconjurător și dezvoltarea durabilă. În: Analele Universitatii din Oradea. Seria Drept. Oradea, 1995, p. 41-46.
18. Moltke von K. Une approche écologique et un essai de definition. In: Environnement et droits de l'homme. Paris: UNESCO, 1987, p. 107-112.
19. Sion I. Ecologie și drept internațional, cooperare și strategie internațională în domeniul mediului înconjurător. București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1990. 294 p.
20. Smochină A., Crasnobaev A. Conținutul multifuncțional al dreptului fundamental al omului la un mediu înconjurător sănătos. În: Asigurarea unei creșteri economice durabile într-un stat de drept: Materialele conf. teoretico- științifice cu participare internațională, 28-30 martie, 2012. Bălți: Tipografia "Elena – V.I. ", 2012, p. 47-52.
21. Trofimov I. Dreptul mediului. Chișinău: Academia de Poliție „Ștefan cel Mare”, Editura Elena – V.I., 2002. 203 p.
22. Бринчук М.М. Благоприятная окружающая среда - важнейшая категория права. В: Журнал российского права, 2008, № 9, с. 37-52.
23. Комаров С.А. Личность в политической системе российского общества. Саранск: Изд-во Мордов. Ун-та, 1995. 206 с.
24. Комментарий к Конституции Российской Федерации. Под. общ. ред. Ю.В. Кудрявцева. Москва: Правовая культура, 1996. 430 с.

## LISTA LUCRĂRILOR PUBLICATE LA TEMA TEZEI

### Lucrări științifice publicate:

1. Crasnobaev A. *Carențe privind determinarea conținutului dreptului fundamental al omului la un mediu înconjurător sănătos*. În: *Administrarea Publică*, 2014, nr.2, p.155-163 (0,6 c.a.)
2. Crasnobaev Adrian. *Îndatorirea fundamentală de a proteja mediul înconjurător*. În: *Studii Juridice Universitare. ULIM*, 2014, nr.1-2, p. 304-310 (0,5 c.a.)

### Publicații la conferințe și mese rotunde cu participare națională și internațională

3. Crasnobaev A. *Dreptul la un mediu înconjurător sănătos ca un drept fundamental al omului*. În: *Edificarea statului de drept și punerea în valoare a patrimoniului cultural și istoric al Moldovei în contextul integrării europene: Materialele Conferinței științifice internaționale anuale ale tinerilor cercetători. Vol .II, Secția Drept Național. Ediția a V-a, 31 martie 2011. Chișinău: Artpoligraf, 2011, p. 7-11 (0,4 c.a.)*
4. Smochină A., Crasnobaev A. *Autoritățile publice în cadrul sistemelor de protecție a dreptului fundamental al omului la un mediu înconjurător sănătos*. În: *Administrarea statului Republica Moldova la 20 de ani de independență: Materiale ale sesiunii de comunicări științifice, 29-30 octombrie 2011. Chișinău: Tipogr. „Elena-V.I.”, 2012, p. 210-217 (0,7 c.a.)*
5. Crasnobaev A. *Rolul Instituției Avocatului Parlamentar în asigurarea dreptului fundamental al omului la un mediu înconjurător sănătos*. În: *„Tendințe contemporane în evoluția patrimoniului istoric și juridic al Republicii Moldova”*: *Materialele Conferinței științifice internaționale anuale a doctoranzilor și tinerilor cercetători. Volumul II. Ed. a VI-a, 12 apr. 2012. Chișinău: CEP USM, 2012, p. 144-152 (0,6 c.a.)*



6. Smochină A., Crasnobaev A. *Conținutul multifuncțional al dreptului fundamental al omului la un mediu înconjurător sănătos*. În: Asigurarea unei creșteri economice durabile într-un stat de drept: Materialele conf. teoretico- științifice cu participare internațională, 28-30 martie, 2012. Bălți: Tipografia ”Elena – V.I. ”, p. 47-52 (0,4 c.a.)
7. Crasnobaev A. *Rolul jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului în asigurarea dreptului fundamental la un mediu înconjurător sănătos*. În: Teoria și practica administrării publice: Materiale ale conf. șt-practice cu participare internațională, 22 mai 2012. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2012, p. 176-178 (0,4 c.a.)
8. Crasnobaev A. *Formele de realizare a funcției ecologice a statului*. În: Protecția drepturilor omului: Mecanisme naționale și internaționale. Materiale ale mesei rotunde cu participare internațională consacrată aniversării a 20-a de la fondarea Academiei de Administrare Publică de pe lângă Președintele Rep. Moldova, 11 decembrie 2012. Chișinău: Elan Poligraf, 2013, p. 217-231 (0,7 c.a.)
9. Crasnobaev A. *Le contrôle exercé sur l'activité de l'administration publique comme mécanisme d'assurance du droit constitutionnel à un environnement sain*. În: „Eficiența normelor juridice”: Materiale ale conferinței internaționale, 25-27 aprilie 2013, România. Cluj-Napoca: Editura Hamangiu, 2013, p. 475 – 781 (0,5 c.a.)
10. Crasnobaev A. *Dreptul la un mediu înconjurător sănătos: determinări conceptuale*. În: Teoria și practica administrării publice: Materiale ale conf. șt-practice cu participare internațională, 20 mai 2013. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2013, p. 301-304 (0,4 c.a.)
11. Crasnobaev A. *Rolul controlului judecătoresc în asigurarea dreptului fundamental al omului la un mediu înconjurător sănătos*. În: „Reformele structurale primordiale necesare dezvoltării competitive a societății din Republica Moldova”: Materiale ale conferinței științifice internaționale, 5-6 aprilie 2013. Bălți: Elan Poligraf, 2013, p. 112-117 (0,5 c.a.)
12. Crasnobaev A. *Recunoașterea dreptului la un mediu înconjurător sănătos*. În: Teoria și practica administrării publice: Materiale ale conf. șt-practice cu participare internațională, 23 mai 2014. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2014, p. 203-206 (0,4 c.a.)
13. Crasnobaev Adrian. *Rolul controlului constituționalității legilor în asigurarea dreptului fundamental al omului la un mediu înconjurător sănătos*. În materialele conferinței științifice internaționale anuale a tinerilor cercetători „Perspective de dezvoltare a științei în viziunea tinerilor cercetători”. Vol. II, Secția Drept Național și Științe Politice. Ediția a VIII-a, 3 iunie 2014. Chișinău, 2014, p. 60-72 (0,7 c.a.)

14. Crasnobaev A. *Dreptul publicului de a participa la elaborarea și adoptarea deciziilor de mediu în cadrul activității administrației publice*. În: *Interacțiunea dreptului național și internațional în realizarea protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului: masă rotundă cu participare internațională*, 10 decembrie 2014. Chișinău: Garomont-Studio, 2015, p. 135 – 151. (0,8 c.a.)

## ADNOTARE

**Crasnobaev Adrian. Protecția dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos. Teza pentru obținerea gradului științific de doctor în drept. Specialitatea: 552.01 - Drept constituțional. Chișinău, 2015.**

**Structura:** Teza de doctor în drept cuprinde: introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 309 de titluri, 148 pagini text de bază. Rezultatele științifice obținute sînt reflectate în cuprinsul a 14 lucrări științifice.

**Cuvinte-cheie:** mediu, protecție, dreptul la un mediu sănătos, natură juridică, conținut multifuncțional, garanție general materială, garanție special juridică.

**Domeniul de studiu:** dreptul constituțional

**Scopul tezei** îl formează elaborarea unui studiu complex cu privire la protecția dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos, prin cercetarea conexă a conținutului și naturii juridice a acestui drept, precum și identificarea garanțiilor eficiente a realizării și protecției sale.

**Obiectivele tezei:** studierea și generalizarea studiilor științifice în domeniu, determinarea gradului de cercetare științifică a subiectului, în general, și a celor mai importante aspecte ale acestuia, în special; cercetarea fenomenului recunoașterii dreptului fundamental la un mediu sănătos la nivel internațional, regional și național, în cadrul evolutiv; studierea concepțiilor cu privire la natura juridică a dreptului la un mediu sănătos în raport cu alte drepturi din cadrul aceleiași generații; determinarea conținutului multifuncțional al dreptului la un mediu sănătos; investigarea impactului dreptului la un mediu sănătos asupra altor drepturi din punct de vedere al restrîngerii sau limitării exercițiului lor; identificarea garanțiilor de protecție a dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos; investigarea cazurilor practice de aplicare a garanțiilor special juridice în scopul elucidării eficacității acestora pentru protecția dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos; precum și oferirea unor recomandări pentru îmbunătățirea procesului de protecție dreptului constituțional la un mediu sănătos.

**Noutatea și originalitatea științifică.** În Republica Moldova au fost efectuate unele cercetări restrînse cu privire la denumirea, conținutul și garanțiile protecției dreptului la un mediu sănătos, însă lucrarea în cauză constituie o continuitate a cercetărilor în direcția respectivă.

Inovația științifică a lucrării este determinată de faptul că această investigație este una complexă și multidimensională, avînd ca finalitate determinarea naturii juridice și a conținutului dreptului la un mediu sănătos, modalităților de recunoaștere și protecție a acestuia în Republica Moldova.

**Problema științifică importantă soluționată** constă în determinarea naturii juridice și a conținutului multifuncțional a dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos, avînd ca efect determinarea locului și rolului acestuia în cadrul sistemului de drepturi și libertăți ale omului și cetățeanului, fapt care a permis valorificarea gradului de eficacitate a garanțiilor de sorginte constituționale a dreptului cercetat.

**Semnificația teoretică și valoarea aplicativă.** Studiul are un caracter științifico-teoretic, relatînd, într-o formă explicită, rezultatele obținute în cadrul cercetării, sub aspect teoretic și practic, care vor contribui la amplificarea și aprofundarea cunoștințelor cu privire la protecția dreptului fundamental al omului la un mediu sănătos în Republica Moldova.

**Implementarea rezultatelor științifice:** Problemele și soluțiile prezentate în teză, constituie sursă de inspirații și idei pentru alte lucrări, care necesită a fi studiate în continuu, odată cu evoluția societății și revoluțiile tehnico-științifice în armonie cu protecția dreptului la un mediu sănătos, iar recomandările constituie suport științific pentru activitatea creativ-legislativă

## АННОТАЦИЯ

**Краснобаев Адриан. Защита фундаментального права человека на здоровую окружающую среду. Диссертация на соискание ученой степени доктора права. Специальности: 552.01 - Конституционное право. Кишинев, 2015.**

**Структура диссертации:** введение, три главы, выводы и рекомендации, библиография из 309 наименований, 148 страниц основного текста. Научные результаты отражены в содержании 14 научных работ.

**Ключевые слова:** окружающая среда, защита, право на здоровую окружающую среду, юридическая природа, многофункциональное содержание, общие материальные гарантии, специальные юридические гарантии,

**Область исследования:** конституционное право.

**Целью диссертации** является всеобъемлющее исследование защиты фундаментального права человека на здоровую окружающую среду и определение эффективных гарантий реализации и защиты данного права.

**Задачи диссертации:** изучение и обобщение научных работ в данной области, в целом, и наиболее важных аспектов, в частности; исследование этапов признания фундаментального права на здоровую окружающую среду на международном, региональном и национальном уровне; изучение понятий о правовой природе права на здоровую окружающую среду; определение многофункционального содержания права на здоровую окружающую среду; исследование влияния права на здоровую окружающую среду на другие права человека в отношении ограничения их реализации; анализ гарантий реализации и защиты права на здоровую окружающую среду; изучение материалов практики реализации правовых гарантий, в целях определения их эффективности для защиты фундаментального права человека на здоровую окружающую среду, а также предоставление рекомендаций по улучшению гарантий для защиты данного конституционного права.

**Научная новизна и оригинальность исследования.** Несмотря на то, что в Республике Молдова были проведены исследования, связанные с содержанием, юридической природой и гарантией защиты права на благоприятную здоровую окружающую среду, данная научная работа является продолжением исследований в этом направлении.

Научная новизна диссертации состоит в комплексном и многоаспектуальном характере исследования, определяющем правовую природу и содержание права на здоровую окружающую среду, методы его признания и защиты в Республике Молдова.

**Решение важной научной проблемы** состоит в установлении правовой природы и многоаспектуальном содержании фундаментального права человека на здоровую окружающую среду, имеющей в качестве результата - определение его места и роли в рамках системы прав и основных свобод человека и гражданина - основание, которое позволило выявить ценность эффективности гарантий конституционного происхождения анализируемого права.

**Теоретическая и практическая значимость исследования** состоит в изложении ряда научных решений и предложений, которые на практике помогут углубить знания о правовом механизме обеспечения право на здоровую окружающую среду в Республике Молдова.

**Имплементация научных результатов:** Выводы и рекомендации, предложенные в данной работе, являются источником идей для дальнейших исследований, необходимых как следствие научно-технических революций, связанных с окружающей средой, а также научным источником для законотворческого процесса.

## ANNOTATION

**Crasnobaev Adrian. Legal mechanisms for ensuring the fundamental human right to a healthy environment. Thesis for obtaining a PhD degree in law. Specialization: 552.01 Constitutional Law. Chisinau, 2015.**

**Structure:** PhD thesis comprises: introduction, three chapters, conclusions and recommendations, bibliography of 309 titles, 148 basic text pages. Scientific results obtained are reflected in the content of 14 scientific articles.

**Key-words:** environment, environmental protection, the right to a healthy environment, juridical nature, multifunctional content, general collateral guarantee, special legal guarantee.

**Field of study:** Constitutional Law.

**The purpose of the thesis.** The purpose of the thesis consists in the realization of a complex study on the right to a healthy environment related to the content and the legal nature of this right, as well as of the effective guarantees ensuring the protection and realization of this fundamental right.

**The objectives of the thesis.** The thesis has the following *objectives*: the analysis and generalization of the published studies on the subject; the determination of the level of scientific study, in general and of its most important aspects, in particular; the research of the phenomenon of recognition of the fundamental human right to a healthy environment on a international, regional and national level; the study of the concepts related to the juridical nature of the right to a healthy environment reported to other fundamental rights of the same generation; the establishment of the multifunctional content of the right to a healthy environment; the investigation of the impact of the right to a healthy environment on other fundamental rights, judging by the limitation of their exercise; the analysis of the guarantees of enduring the realization and protection of the right to a healthy environment; the investigation of the cases of the practical application of the juridical guarantees in order of elucidating their efficiency as constitutional mechanisms ensuring the fundamental human right to a healthy environment; as well as offering

recommendations for enhancing the process of protection of the constitutional right to a healthy environment

**The scientific novelty and originality.** Some research were established in the Republic of Moldova on the topic of the name, content and guarantees of the right to a healthy environment, thus the thesis ensures a continuity to this research.

**The scientific innovation** of this research stems from the fact that this is a complex and multidimensional investigation, meant to clarify the applicability of the protection of fundamental human right to a healthy environment.

The scientific novelty of the thesis consists in a complex and multispectral character of the research that defines the legal nature and content of the right to a healthy environment, methods of it recognition and protection in the Republic of Moldova.

**The important scientific problem solved** consists in determination of the legal nature and multispectral content of the fundamental human to a healthy environment, having as a result - the definition of its role and place within the framework of human rights and fundamental freedoms of human and citizen - the base, which revealed the value of the effectiveness of constitutional guarantees of origin of the analyzed law.

**Theoretical and applied value of the thesis.** The study is of a scientific-theoretical nature, reporting on an implicit form, the results obtained in research, under a theoretical and practical aspect, that will help to amplify and deepen the knowledge of the legal mechanism ensuring the fundamental human right to a healthy environment in the Republic of Moldova.

**Implementation of scientific results:** The problems and solutions presented in this thesis, stand as a source of inspiration and ideas for further analysis that need to be investigated continuously, along with the evolution of society and scientific-technical revolutions, in harmony with the environment protection, harmless to human health, while the recommendations of the type of the *lege ferenda* remain a scientific support for further creative legislative activity.

**CRASNOBAEV ADRIAN**

**PROTECȚIA DREPTULUI FUNDAMENTAL AL OMULUI  
LA UN MEDIU ÎNCONJURĂTOR SĂNĂTOS**

**Specialitatea: 552.01 - Drept constituțional**

**Autoreferatul tezei de doctor în drept**

Aprobat spre tipar: 09.06.2015

Hârtie ofset. Tipar ofset.

Coli de tipar.: 2,0

Formatul hârtiei 60x84 1/16

Tiraj 50 ex.

Comanda nr. 58/15

Centru editorial-poligrafic al USM str. Al Mateevici 60, Chișinău